

ביאורים

הקדוש ברוך הוא קבע מסגרת לעולם המכילה חוקים שטבעים במציאות אותם איננו מסוגלים לשנות. בתוך אותה מסגרת, כל שאנו יכולים הוא לבחור כיצד להתנהל. אדם לא יכול להחליט שהוא חיה, אבל הוא יכול להחליט להתנהג כמו חיה. הטבע שלנו קבוע, אך הוא כחומר ביד היוצר - לטוב ולמוטב.

הקדוש ברוך הוא לימדנו בתורה מהם החוקים של אותה מסגרת וכיצד נכון להתנהג כדי להגיע לאורח חיים אמיתי. לכשנצליח לחיות כך, בצורה נכונה ומתאימה לעולם אותו ברא ה' - נזכה לברכה רוחנית וחומרית. לעומת זאת, אם ח'ו נסטה מדרכה של תורה, הטבע של הבריאה יגיב בהתאם.

למתבונן מהצד נראה שנוצר שינוי בהנהגה האלוהית. יום אחד חשב אלוהים שמגיע לאדם זה עונש, אך לאחר שהוא התחנן ובכה 'התרצה' הא-ל האכזר לוותר לאדם שנכנע בפניו. אך האמת שונה בתכלית. החוקים האלוהיים הם קבועים, ומי שמשנתנה הוא האדם. כאשר אדם משפר את מעשיו או מתפלל ומתחבר לה' - דרגתו משתנה, והוא מקבל את שכרו בהתאם לחוקים שקבע ה'.

לכן, גם כאשר נגזרת גזירה על האדם, אפילו בנבואה משמים - יש ביכולתו לשנות את הגזירה. גורלו נתון בידינו. בטוי לכך מצאנו בדברי חז"ל על המעשה בבניו של עלי שנגזר עליהם למות צעירים, אך על ידי לימוד התורה השתנתה הגזירה. כיצד? התורה יוצרת דביקות באלוהים, דביקות המעניקה חיים - "ואתם הדבקים בה' אלוהיכם חיים כולכם היום" [דברים ד, ד]. הגזירה נגורה במצב שבו בניו של עלי היו מנותקים מאלוהים בגלל החטא העמוק שחטאו. אולם לימוד התורה חיבר אותם לאלוהים, למקור החיים, וממילא הפכה הגזירה ללא רלוונטית.

דוגמה נוספת היא תשובתו של אחאב. אחאב הרשע הצליח להפוך לאדם אחר בזכות התשובה. נתונה לנו האפשרות לבחור איזה אדם נהיה, וכמוכן את שכרונו נקבל בהתאמה לאדם שבנינו בתוכנו.

אף התפילה יכולה להפוך את האדם לאיש אחר. בכך יש ביכולתה לבטל כל גזירה, אף זו הקשה ביותר. מאז ומעולם לא חפץ הקדוש ברוך הוא במות המת, אלא שהוא ישוב בתשובה. כאשר יתרום האדם מאותה דרגה נמוכה אליה נפל וישיב את עצמו לדרך הנכונה המתאימה לטבע שהוטבע בעולם, תבטל הגזירה.

הרחבות

פעולת התפילה

שֶׁכָּן הָיָה רָצוֹן הַשֵּׁם מִתְחִלָּה שֶׁתִּתְקַים הַגְּזֵרָה בְּהִיּוֹתוֹ בְּאוֹתָהּ מִדְּרָגָה וְאוֹתָהּ הַכְּנָה, וְאִם תִּשְׁתַּנֶּה הַהֲכָנָה תִּשְׁתַּנֶּה הַגְּזֵרָה. בעומדנו על פעולת התפילה מתעורר קושי: האם תפילתנו משנה את הגזירה האלוהית? והרי כל שינוי לא שייך ביחס לאלוהים. כפי שראינו התפילה איננה משנה את עצם הרצון האלוהי, אלא משנה את האדם המתפלל. וממילא, השינוי החל באדם משנה את הגזירה הנוגעת לו. הרב קוק התייחס גם הוא לסוגיה זו: "החושב בתפילה שמשנה את העניין האלהי, הרי זה מחרף ומגדף, והחושב שאינו משנה אלא את עצמו, הרי זה מקטין את ערך התפילה, וענמה יחד את כל הערך של העבודה האלהית. אבל המכוין, שהוא פועל לשנות את עצמו לטוב, ועל ידי היחס (היחס) שעצמות הוייתו (אישיותו) משתנה, משתנה כל הערך של כל ההויה (המציאות) אליו לעילוי ולטוב, כי ההויה כולה מתפעלת (מושפעת) מאחד מחלקיה הרוחניים ביחוד (האדם)" [שמונה קבצים א, תרסד]. הרב שולל את שתי ההבנות השטחיות בעניין התפילה: שינוי הרצון האלוהי או לחלופין שינוי האדם גרידא. בדבריו מבואר שהתפילה פועלת לשנות לטובה את האדם המתפלל, שינוי זה, החל באדם, משפיע על כל המציאות עקב הקשר הקיים לכל יחיד עם העולם. הרב צבי יהודה קוק לימד ביחס לתפילה: "התפילה מתקבלת, וכאילו היא מחדשת בבורא, כאילו גורמת לשינוי באלוהות, על ידי מה שאנחנו לוחצים. צריך להבין, שרבונו של עולם לא משתנה. ובכל זאת, הלא נגרם שינוי במציאות על ידי תפילתנו, אלא, אנחנו משתנים על ידי עצם פעולת התפילה. ההטרות וההתדבקות, שמתגלה בתפילה, משנות אותנו, וממילא הכל משתנה" [מתוך התורה הגואלת ג, עמוד רלו].

לעילוי נשמת ר' יעקב יהושע בן פסח ז"ל

גורה על האדם היא לפי מדרגתו

ולפי זה נאמר שִׁשְׁשָׁנְגָזָר על האָדָם טוֹב מֵהֶ ם הֵנָּה הוּא נִגָּזַר עָלָיו בַּמְדָּרְגָה יְדוּעָה ם מְכֻשָׁרוֹן הַמְעֻשָׂה, וְזֶה כָּלֵל יַעֲדֵי הַתּוֹרָה ם, וְכֵן כִּשְׁשָׁנְגָזָר עָלָיו רַע מֵהֵנָּה הוּא נִגָּזַר בְּהִיּוֹתוֹ בַּמְדָּרְגָה יְדוּעָה מִהָרַע אוֹ בְּהַכְנָה יְדוּעָה, וְכִשְׁתִּשְׁתַּנֶּה הַמְדָּרְגָה הַהִיא אוֹ הַהֲכָנָה הַהִיא תִּשְׁתַּנֶּה הַגְּזֵרָה בְּהַכְרַח לטוֹב אוֹ לְרַע.

משל גורת המלך

וְזֶה כְּמֶלֶךְ שֶׁגָּזַר עַל כָּל הָעָרִים שֶׁבְּמְדִינָה פְּלוֹנִית שִׂיְהָרְגוּ אוֹ שִׂיִּנְתְּנוּ לְכָל אֶחָד כֶּכֶר זָהָב, וְעַמּוֹד אֶחָד מִהֶם וְנִמּוֹל, שִׁתְּשַׁתֵּנָּה בְּלִי סֶפֶק הַגְּזֵרָה הַהִיא וְתִבְטַל מְעֵלָיו לְרַע אוֹ לטוֹב כְּפִי הַהֲכָנָה שֶׁנִּתְחַדְּשָׁה בְּאִישׁ הַהוּא. וְלִזֶּה ם הִיָּה הַשְׁתַּדְּלוּת בְּעֻשֵׂית הַטוֹב וְכֻשָׁרוֹן הַמְעֻשָׂה טוֹב וְהַכְרַח בְּכָל דְּבָר, שֶׁהוּא הַכְּנָה לְקַבּוֹל הַשְּׁפַע הַאֱלֹהִי אוֹ לְבַטֵּל מְעֵלָיו הַגְּזֵרָה.

בני עלי עסקו בתורה

וְזֶה מִסְכִּים לְמֵאֵמָר זְכָרוֹנָם לְבִרְכָה [בראשית רבה נט, א]: רִבְאָ אֵיקֶלֶע לְמִימְלֶא חֲזַנְהוּ שְׁחוּרֵי רֵאשׁ, אָמַר מֵאֵי הָאֵי, אָמְרוּ לֵיהּ מְדָבִית עֲלֵי קְאָתִינָא, דְּכָתִיב בֵּיהּ: "וְכָל מְרַבִּית בְּיַתֵּךְ יִמּוּתוּ אֲנָשִׁים" [שמואל א ב, לג], אָמַר לְהוּ זֵילוּ אֵיעֻסְקוּ בַתּוֹרָה דְּכָתִיב "כִּי הִיא חַיִּיךְ וְאָרְךְ יַמִּיךְ" [דברים ל ב], שִׁיְרָא מְדַבְרֵיהֶם שֶׁהַגְּזֵרוֹת הָאֱלֹהִית הֵן הֵנָּה בְּהִיּוֹת הַמְקַבֵּל בְּהַכְנָה וּמִדְּרָגָה יְדוּעָה, וְאִם תִּשְׁתַּנֶּה הַמְדָּרְגָה הַהִיא תִּשְׁתַּנֶּה הַגְּזֵרָה הַהִיא, וְבַעֲבוּר זֶה הוּא שֶׁאָמְרוּ שִׁשְׁנֵי הַשֵּׁם ם יוֹעִיל לְבַטֵּל הַגְּזֵרָה וְכֵן שְׁנֵי הַמְעֻשָׂה.

תועלת התשובה

וּמִזֶּה הַצָּד הוּא שֶׁתּוֹעִיל הַתְּשׁוּבָה לְרַשָּׁע, שֶׁעַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה הוּא כְּאֵלוֹ נִהְפֵךְ לְאִישׁ אַחַר שֶׁלֹא נִגָּזַרָה עָלָיו אוֹתָהּ גְזֵרָה, שֶׁהָרִי אֶחָבָב שְׁנָאָמַר עָלָיו: "רַק לֹא הָיָה כְּאֶחָבָב אֲשֶׁר הִתְמַכָּר לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי הַשֵּׁם" [מלכים א כא, כה], וְאַחַר שֶׁנִּגָּזַרָה עָלָיו גְזֵרָה לְפִי שִׁצְם וְנִתְפַסְּה בַּשֵּׁק וְנִכְנַע לְפָנָיו ה', נִאָמַר לֵאלֹהֵיו: "יַעַן כִּי נִכְנַע אֶחָבָב מִפְּנֵי לֹא אָבִיא הָרַע בְּיַמִּי בִימֵי בְנוֹ אָבִיא הָרַע עַל בֵּיתוֹ" [שם כט], וְזֶה יוֹרָה שֶׁהַגְּזֵרָה הַנְּגָזַרָה עַל הָרַשָּׁע הוּא בְּהִיּוֹתוֹ בַּתָּאָר הוּא מִן הָרַע, וְכִשְׁיִשְׁתַּנֶּה מִן הַתָּאָר הַהוּא עַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה, הֵנָּה הוּא כְּאֵלוֹ נִהְפֵךְ לְאִישׁ אַחַר שֶׁלֹא נִגָּזַרָה עָלָיו אוֹתָהּ גְזֵרָה.

תפילה משנה את מדרגת האדם

וְעַל זֶה הַדְּרָךְ הוּא מְבָאָר שֶׁתּוֹעִיל הַתְּפִלָּה אוֹ כְּשָׁרוֹן הַמְעֻשָׂה אֵל שִׁיִּכּוֹן הַמְתַּפַּלֵּל לְקַבֵּל שְׁפַע הַטוֹב אוֹ לְבַטֵּל מִמֶּנּוּ הָרַע הַנִּגָּזַר עָלָיו, לְהִיּוֹתוֹ מְשַׁתַּנֶּה מִמְדָּרְגַת הָרַע שִׁיְהִיָּה בָּהּ. וְזוֹ הַטְּעֵנָה רָמַז אֲלֶיהָ צוּפֶר ם בְּהִיּוֹתוֹ מְאֻשִׁים אֶת אֵיבֹב שֶׁלֹא הָיָה מִתְּפַלֵּל לְשֵׁם הַצִּילוֹ מִרַעַתוֹ וְלֹא הָיָה מִכִּין עֲצָמוֹ לְבַטֵּל מְעֵלָיו הַגְּזֵרָה. וְזֶה שֶׁאָמַר לוֹ: "אִם אֲתָהּ הַכֵּינּוּתָ לְבָרֶךְ וּפְרַשְׁתָּ אֵלָיו כַּפַּף, אִם אָנוּ בִּידֶךָ הֲרַחֵיקְהוּ, כִּי אֵז תִּשָּׂא פִּנְיֶךָ מִמוֹם" וגו' [איוב יא, יג-טו], כְּלוֹמַר, אִם תִּכְוִן לְבָרֶךְ הַתְּפַלֵּל וְלִתְלָקוֹ מִעֲשִׂיךְ אֵין סֶפֶק שֶׁעַל יְדֵי הַתְּפִלָּה וְכֻשָׁרוֹן הַמְעֻשָׂה תִּמְלָט מִן הַצְּרוֹת הַלָּלוּ. וּמִזֶּה יִתְבָּאָר שֶׁהַתְּפִלָּה וְכֻשָׁרוֹן הַמְעֻשָׂה מוֹעִיל לְבַטֵּל הַגְּזֵרָה בְּכָל עֵת, וְכֵן אָמְרוּ רַבּוּתֵינוּ זְכָרוֹנָם לְבִרְכָה: יָפָה צָעְקָה לְאָדָם בֵּין קֶדָם גִּזָּר דִּין בֵּין לְאַחַר גִּזָּר דִּין [ראש השנה טז].

רצון ה' מתחילתו הוא לשנות את הגזרה

וְאֵין לְהַקְשׁוֹת וְלוֹמַר אִיךָ יִשְׁתַּנֶּה רָצוֹן הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל יְדֵי הַתְּפִלָּה, שֶׁכָּף הָיָה רָצוֹן הַשֵּׁם מִתְחִלָּה שֶׁתִּתְקַים הַגְּזֵרָה בְּהִיּוֹתוֹ בְּאוֹתָהּ מִדְּרָגָה וְאוֹתָהּ הַכְּנָה, וְאִם תִּשְׁתַּנֶּה הַהֲכָנָה תִּשְׁתַּנֶּה הַגְּזֵרָה ם.

מֵה - מִסוּוּם. בַּמְדָּרְגָה יְדוּעָה - לְפִי מַצַּב רֻחוּנִי מִסוּוּם. יַעֲדֵי הַתּוֹרָה - הַבְּטַחַת הַשְׁכֵר לְעוּשֵׁי מַצוּוֹת. וְלָזֶה - וְלִכֵּן. אֵיקֶלֶע לְמִימְלֶא - נִדּוּמָן לְמִמְלִיא (שָׁם מִקוֹם) וְרֵאשׁ שְׁכוֹלֵם בְּעֲלֵי שַׁעַר שְׁחוֹר, כְּלוֹמַר שְׁאֵין בְּהֶם זִקְנִים. מֵאֵי הָאֵי - מִהּ פֶּשֶׁר הַדְּבַר. מְדָבִית עֲלֵי קְאָתִינָא - אִנּוּ מַצַּאצֵּאֵי עֲלֵי הַכַּהֵן שֶׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶם שִׁימוּתוֹ בְּגִיל צַעִיר. יִמּוּתוֹ אֲנָשִׁים - בְּגִיל צַעִיר. שְׁשׁוּנֵי הַשֵּׁם - "כְּלוֹמַר, שֵׁאֵין אַחַר וְאֵינִי אוֹתוֹ אִישׁ שַׁעַשָּׂה אוֹתָן הַמְעֻשִׂים" (רַמְבַּ"ם תְּשׁוּבָה ב, ד). צוּפֶר - מַחְבְּרִיו שֶׁל אֵיבֹב.